

TOMAJI ATTILA

„Örök jelenben...”

Németh Péter Mikola: *Mysterium carnale* –

Hommage à Pilinszky

TOMAJI ATTILA (1959) Zebegény

Minden korszaknak megvannak a maga modernjei és – jobb szó híján – „konzervatív”, valami „régichez” ragaszkodó alkotói, és külön megvannak minden korszak modernizmusának avantgárd és radikálisan avantgárd irányzatai, alkotói. Véleményem szerint az avantgárd, a mindenkori avantgárd a maga formabontó, kísérletező művészi eszköztárával is leginkább alkotói-művészi *magatartás*, hozzáállás, mert az avantgárd nem stílusirányzat, még kevésbé irodalom- vagy művészettörténeti korszak, sokkal inkább attitűdöt és szemléletmódot jelent, egyfajta hozzáállást a világhoz és annak dolgaihoz. Ami a költészetben (és minden más művészeti ágban) az úgynevezett modernséget és formai kísérletezést illeti, talán nem is annyira fontos, hiszen filozófiai megalapozás, gondolati és tartalmi megújulás nélkül vajon mit ér az egész? Miért, hogy manapság is például egy-egy töredékben maradt Szapphó-vers „maibbnak”, „modernebbnek” hat sok-sok kortárs költő versénél? Miért, hogy a számunkra olyan fontos Újhold-költészet például, Pilinszkyvel, Weöressel, Nemes Naggyal az élén, alig eredményezett formai szempontból újat, mégis, nemcsak a II. világháborút követő korszak legmodernebb irányzata lehetett, hanem ma is jelentős, élő, termékeny és követhető ága a magyar irodalomnak? Szerintem nyilvánvaló a válasz: ez pedig a tartalmi-gondolati-morális irodalmi minőség magas foka. Klasszikus formák keverednek náluk a legszélsőségesebb, akár dadaista, lettrista megoldásokkal, de oly módon, hogy költészetük fókuszában mindig a gondolat áll, az ennek legpontosabb kifejezésére való törekvés, amelynek persze fontos kiszolgálója a forma, de csak mint igazgyöngynek a kagyló. A fent emlegetett avantgárd „magatartás”, „hozzaállás”, „attitűd” az emberrel, az alkotóval együtt elvész, kihál. Csak az számít végül, ami marad, ez pedig maga a mű. Egy-egy irodalmi alkotás remekmű voltát mi sem mutatja ékebben, mint az, hogy számos különböző értelmezési nézőpontból és elemzési módszerrel lehet hozzájuk közelíteni, nem zártak, nem zárványok, hanem sokféle befogadási mód számára egyaránt nyitottak, mind a megformáltság, mind a téma szempontjából hagyományörző és újító tendenciák egyaránt megfigyelhetők bennük. Tartalom és forma sok évszázados vitája jól ismert, nincs és soha nem is lesz eldöntve, hogy melyik a fontosabb. Szerintem visszahatnak egymásra, kéz a kézben járnak, egymásból következnek.

Fentiek érvényesek Németh Péter Mikola költészetére is, eddig létrehozott teljes művészeti oeuvre-jére, amelyhez korántsem csak az irodalom tartozik, hiszen esszéíró, performer, ösztönművészeti fesztiválok életre hívója, rendezője és még ki tudja, mi minden. Tevékenysége helyszíne leginkább a Dunakanyar és az Ipoly völgye, de oly módon, hogy szellemi centrumként, ha úgy tetszik, meditációs erőterként tekint erre a szakrális tájegységre, a Palócföldre, a Börzsöny és a Pilis vidékére, a Cserhátra és a Naszályra, amelynek artériája a Duna, erei a bele ömlő kisebb-nagyobb vizek, patakok. Minden általa megálmodott szellemi-kulturális esemény, a vízbe dobott kő körül körkörös hullámzó vízhez hasonlóan, szellemi mozgásokat generált, és ezek a kövek egyre nagyobbak lettek az idő folyamán, testet öltve a határokon, köztük a magyar–szlovák határon átívelő együttműködés formáiban, lásd például Ipoly-Ipe'l Eurorégió, amely kicsi, de egy lényegű része Európának.

Ugyanez mondható el arról az új-avantgárd centrumról is, amelyet Németh Péter Mikola alkotótársával együtt – a párizsi Magyar Műhely eszmeiségét és a kassági ösztönművészet programját követve, bővítve – Vácott, a Dunakanyarban, az Ipoly mentén hozott létre: ez az 1989 óta évente, majd később többször is megrendezett nemzetközi kortárs modern művészeti találkozó, az E(x)kspanzió. Az elnevezés – kiáramlás, hódítás, szelíd területfoglalás – utal a művészi célokkal egyenrangú törekvésekre is, a találkozók eredendően morális és közösségi küldetésére, ezzel is megkísértve a legszebb

Elhangzott a Magyar Írószövetség Avantgárd Szakosztálya – Bohár András Köre kötetbemutatóján, Budapesten, az Ex Libris Könyvtárban, 2021. december 8-án.

lehetetlenséget, az élet és művészet közötti határvonalak lebegtetését, eltüntetését, ahogy azt egyébként a klasszikus avantgárd is megkísérelte. Mikola az öregkori Kassák istenes verseinek tanulságait vegyítette Hamvas Béla őshagyományt feltáró szellemiségével, így módon a poétikai újítások s az újabb művészeti jelenségek nem érvénytelenítették, hanem konceptuális performansai, színpadra szánt improvizációs előadásai révén élővé, korszerűvé tették az egyetemes, szerves kultúra tradícióját, miközben a különböző területeket képviselő alkotók az általa előre meghatározott téma hívószavára, annak szellemében eredeti, új műveket hoztak létre. Az immár több mint harminc éve tartó Ekszpanzió, a kiadás legjelentősebb szellemi motorja Mikola, mondanám, hídember az alkotótársak között, de ez a szó foglalt. Hídépítő, afféle világi pontifex, aki nemcsak az Ekszpanzió alkotóit hívja el és látja el szellemi célkitűzéseivel, hanem el tudta fogadtatni velük azt is, hogy küldetésüknek érezzék az ember és a transzcendens világ közötti megbomlott kapcsolati háló újraélesztését, fonalainak újrafonását, a szakralitással való kapcsolat feltámasztását. (Persze másokról, Miklóssy Endréről, Szathmári Botondról, de leginkább talán a mozgalom jelentős teoretikusáról, Bohár Andrásról, a fiatalon meghalt filozófusról, esztétáról, költőről is beszélni kellene, de most Mikoláról van szó.) Céljuk tehát az volt, hogy a befogadói közösség számára megteremtődjön egy kulturális tartomány, ahol találkozhat az egyéni élet- és értékrend a közösség élet- és értékrendjével.

De Németh Péter Mikolának Kassák és Hamvas életműve függvényében szüksége volt még egy harmadik mesterre is, ez lett a profán és szakrális találkozások nagy pillanatokká emelő lírikus, Pilinszky János, így vált teljessé számára ez a világi szentháromság.

2006-ban jelent meg először a Napkút Kiadó gondozásában a *Mysterium Carnale* (magyarul: *Testté vált hittitok*) című kötet, Pilinszky születésének 85., halálának 25. évfordulója alkalmából. Ennek a kötetnek az újabb változatát ünnepeljük most, a „Testvérek könyvét”. A Németh Péter Mikola verseivel, prózájával és Németh Zoltán Pál fotográfiáival közösen jegyzett kötet idén, Pilinszky János születése 100., halála 40. évfordulójára jelent meg ismét, Köpöczi Rózsa szerkesztésében. Ez a könyv a harmadik, ám bővített és immár kétnyelvű, magyar–lengyel kiadás, Aleksander Nawrocki és Konrad Sutartski fordításában, úgyszintén a Napkút Kiadó gondozásában. Nem pusztán újrakiadásról van szó, hiszen kikerült belőle néhány régebbi vers, újabbak is érkeztek, és értelemszerűen változott a textusok sorrendje, egymásra gyakorolt erőtere is.

A szerző nem közvetlenül az avantgárd forrásához visszahátrálva rugaszkodott el. Nemcsak a korai avantgárd eszköztárát bővítette tovább új műfajokkal, új kifejezési eszközökkel. Nemcsak az avantgárd, és főleg nem a korai, nyugat-európai, leginkább a francia avantgárd célkitűzéseit folytatta – alapelve, szakítani mindenkivel és mindennel, ami idejétmúlt, és kitalálni valamit, ami korábban nem létezett –, hiszen eleve egy darabjaira hullott, szétszakított világot kapott örökölni. Ebben az élethelyzetben kívánta megkeresni a szétkötött, széttépett szálakat, hogy ismét összeköthesse azokat. Ennek eleven bizonyítéka, ahogy költészetében „néha elidőz / A tigris meg a szelíd őz”, ahogy József Attila írta, és gyönyörűen egymásba simítja, saját versvilágába emeli az őt leginkább meghatározó két költészet, Kassák (forma, tipográfia) és Pilinszky (tartalom) legfontosabb magaslatait. Többek vendégszövegei mellett, természetesen hozzá. A József Attila-idézetet pedig azért használtam, hogy érzékeltessem, ahogy Kassák és Pilinszky egymástól idegennek tűnő költészete mégis „elidőz” Németh Péter Mikola „szívében”.

Németh nyilvánvalóan megélt vagy átgondolt szakrális tapasztalatai alapján összegez. Ebben a korábbi változatokból és a korábbi kötetekből átvett költeményeiből, változó tartalommal, de azonos címmel ellátott kötetében mintha egész eddigi életművének szintézisét kívánná átnyújtani olvasóinak. Ahogy annak a gyümölcsét is, amit a hagyományos és az új-avantgárd experimentális költői törekvések szintézisre hozatalával elért, felismerve a legfontosabbat: az eszményt, vagy amit annak tart, az ősi spirituális értékeket összhangban a korszerű művészeti eszközökkel még talán lehetséges felmutatni a ma olvasóinak. A kötet belső, első lapján egy pauszpapíron sötétlik grafikusán a megfeszített Krisztus, a családi Bartal-carpus, ami talán egyféle önarckép is, a krisztusivá lenni óhajával. Szent és profán, hiszen ne feledjük, a torinói lepel is ilyen: Isten arcának, testének véres lenyomata, amely segíthet megérteni azt, amit régibbi korok embere vagy épp a középkori Európa és a távoli magaskultúrák még tudtak. Azt, hogy a végső igazságokhoz nem a tények, tárgyak, adatok figyelésével, számlálásával és felhalmozásával, hanem az ember belső világa mélyére tekintve juthatunk el. Nagyon szépnek látom ezeket a kötet ciklusai előtt álló, áttetsző pauszoldalakat, a rajtuk felsejlő képerseket: fotók, portrék, rajzok, önarcképek, ahogy elhomályosítva és ugyanakkor megélesítve az olvasó szemét, árnyékként vetülnek a már elolvasott és a majd elolvasandó szövegekre. Mi más ez, mint a forma fel-

használása az asszociációs tér, a szövegek jelentésének kibővítése érdekében, érzékeltetve a megbonthatatlanok hitt evilági és a földöntúli élet bensőséges viszonyát is?

A *Mysterium carnale* nemcsak a testté vált hittitkok sötét sávjait, mélységes bugyrait igyekszik költeményeivel bevilágítani, de erős fénybe vonja azokat a *personákat*, elbeszélő hangokat is, akiken keresztül a lírikus egyszeri életének leginkább drámai, Istenben, egy ideában, földi hazában, a költészet halálisan fontos erőforrásaiban kételkedve is mindegyre hinni akaró tragikus hangja megszólal. Ez a sokszor mások hangján, karakterén, maszkján keresztül megszólaló költő természetesen nem azonos a szerzővel, mégis, ha például így beszél: „Szeretni indultam / azóta Úton vagyok”, átlátszó maszkot visel, jelezve az önazonosságot, azt, hogy itt ő maga szólal meg. Mert minden jelentős költészetben egy saját, belső világ ragyog, amely titokzatos módon mások által is érthető s élhető, magunkénak-magunkévá felismert világ, és azt hirdeti, hogy a hit és a szeretet által talán lehetséges a teljes egzisztenciánkra kiható találkozás Istennel. A költő nem tud közepén maradni, szélsőségekben vagy pontosabban az ellentétek általútján áll, csupa fellángolás és kihunyás. Az egyik verstűz mielőtt kihunyna, megvilágítja a másikat. Egy láthatatlan erő táncoltatja a látható világot, és ami létrejön, örökre az okok és okozatok kozmikus tánca (és lánca) része marad. Ebből a saját, de velünk megosztható világból-világról dalol Mikola, akár szó szerint, ahogy például az egyes versekhez tartozó kották is mutatják.

Gondolom, a kötet kialakításában nem volt szempont a kronológia. A ciklusok, a versek sorrendje nyilván megkonstruált, de a szövegek mintha inkább az intuíciónak engedelmességgel íródtak volna. A költő testvére, Németh Zoltán Pál fotói olyan magas szinten követik a szövegek belső mozgását, hogy aligha eldönthető, melyik volt „előbb”: egymást ihlettetik, méghozzá úgy, hogy itt is megszűnik a kronológia, hiszen egymást átjárva, kiegészítve és emelve folyamatos mozgásban, valamiféle örök jelenben vannak. A könyv versei gyakran képversekké válnak, a kötet fotói gyakran versképekké emelkednek. A kétféle alkotói mód barátságos konfliktusában megmutatkozó nyilvánvaló átfedések jelzik az egymásra totálisan nyitott, az elmosódásban különös metafizikus erővel működő, az élet kivételesen erős pillanataiban meg- és átélt, már-már misztikus fényben derengő sorokat, sorsokat, alakokat, árnyékokat. A kötet versei, bár magányos olvasásra is alkalmasak, sokkal inkább egy közösséget feltételeznek – a szavalók, énekesek, muzsikuskok általi megszólaltatást igénylik, és ily módon a közvetítés aktusa maga is bekerül az értelmezés középpontjába. A *sub specie aeternitatis* figyelt világot megragadni és felmutatni akaró kötet vizuális költeményei, fotói, kollázsai, fotómontázsai, rajzai, a versformák, sor- és strófatördelések képei – miközben magára a keletkezési folyamatra utaló gesztusként is értelmezhető némelyik – a nyelv és a világ határán mozognak, átcsapnak egymásba. Tisztán érzékelhető a határok elmosására és a szavak eredeti jelentésének visszanyerésére való erőfeszítés, pedig ezek ismételt egybevonása soha, senkinek nem sikerülhet, mert ezt utoljára Orpheus tudta. Nem elszakadni a valóságtól, hanem visszatérni annak forró magjába, centrumába, a valóság oszthatatlan szívébe, ahogy Pilinszky írta, erre viszont törekedhetünk, és akkor, a metafizikai alapokon építkező, folyvást kérdező és a válaszadást is megkísérlő, a tradicionális, a neo-avantgárd és az experimentális költészet egyensúlyát mindvégig megtartó kötetversek olvasása közben, stációról stációra lendülve talán „újra egybeláthatjuk azt, amit csak időlegesen, / a dolgok és magunk kedvéért szakítottunk szét” – ahogy Bohár András írta *Antropológiai és etikai vázlatok* című tanulmányában, Plótinosz álma összefüggésben.

Németh Péter Mikola minden művészeti megmozdulásából ez a sugárzó hit árad felénk, s ha képesek vagyunk követni őt, ha vele lobbanunk, a *visszasejtesít* ígézetében mondhatjuk mi magunk is, ahogy a költő Csontváry című versében olvasható:

„Csonkolt Cédrusom. / Egyetlenem! Árván! / Meglásd, / erdő lesz belőled.” (*Napkút*, 2021)

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális számát az **Írók Boltjában**, valamint az alábbi helyeken biztosan megtalálja:

Budapest: Árkád (Relay és Inmedio), Blaha Lujza tér (Relay), Boráros tér (Relay), MOM Park (Inmedio), Nyugati téri aluljáró (Relay), Széll Kálmán tér (Relay)

Debrecen: Árkád Fórum (Inmedio), **Eger:** Széchenyi út (Inmedio), **Győr:** MÁV váróterem (Relay), **Miskolc:** Szinvapark (Inmedio), **Solymár:** Auchan (Inmedio), **Sopron:** Széchenyi tér (Inmedio), **Szeged:** Dugonics tér (Inmedio)
